

4.5.2021

EOAK/4257/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Anu Rita

VANKILASSA OLEVAN SYYTETYN MAHDOLLISUUS VALMISTELLA PUOLUSTUSTAAN JA PITÄÄ YHTEYTTÄ AVUSTAJAANSA

1 KANTELU

Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä kantelija) pyysi tutkimaan, onko asianmukaista, että tutkintavangit joutuvat Rikosseuraamuslaitoksen vankiloissa itse maksamaan puhelut, jotka he käyvät heille määrättyjen puolustajien kanssa.

Jäljempänä kohdassa 3.1 on tarkemmin selostettu kantelun perusteita.

Kantelussa todettiin lisäksi olevan joka tapauksessa taloudellisesti järkevää edistää puolustajan ja tutkintavangin yhteydenpitoa muilla keinoilla kuin henkilökohtaisilla tapaamisilla, esimerkiksi videoyhteyden välityksellä siten, että tutkintavangin olisi näyttöpäätteen ruudulta mahdollista käydä läpi kirjallista aineistoa ja että videoneuvottelulaitteisto olisi varattavissa etukäteen tietyille ajalle.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin seuraava selvitys Rikosseuraamuslaitoksesta ja oikeusministeriön lausunto:

- Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön selvitys 9.10.2020 (Dnro 208/802/2020), johon on liitetty kaikkien suljettujen vankiloiden selvitykset
- Oikeusministeriön kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosaston lausunto 18.11.2020 (VN/18652/2020)

3 RATKAISU

3.1 Kantelun perusteet

Kantelussa esitettiin muun muassa seuraavaa.

Asianajat eivät voi soittaa asiakkaalleen vankilaan. Vankilaan voi lähettää vankisähköpostilla soittopyynnön, jonka perusteella vanki soittaa. Kustannukset jäävät vangin maksettaviksi. Vankipuhelut ovat varsin kalliita. Tutkintavangin tulot muodostuvat 1,60 € käyttörahasta päivää kohti. Tavanomainen puhelinneuvottelu voi kuluttaa jopa usean päivän käyttörahan, joka on tarkoitettu muuhun kuin puolustuksen järjestämiseen.

Vankien käyttöön annettavista puhelimista, joilla vanki aiemmin saattoi soittaa ilman kustannuksia asianajajalle, on luovuttu. Vangille syntyvä kuluvastuu on omiaan vähentämään halukkuutta pitää yhteyttä puolustajaan, ja puhelut pyritään pitämään mahdollisimman lyhyinä.

Puhelukulut ovat vaatimattomia verrattuna siihen, mitä oikeusministeriön varoista joudutaan maksamaan, jos puolustajaksi määrätty käy vankilassa tapaamassa päämiestään.

Oikeusapulain 4 §:ää ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 10 §:ää voidaan asian luonne huomioon ottaen tulkita siten, että Rikosseuraamuslaitoksen tulisi olla perimättä puhelinmaksuja tutkintavangilta siltä osin kuin tutkintavanki on puhelimitse yhteydessä hänelle määrättyyn puolustajaan.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaan syyteyllä on oikeus puolustautua itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa.

3.2 Oikeusministeriölle esittämäni selvitys- ja lausuntopyyntö

Pyysin oikeusministeriötä antamaan asiasta lausunnon ja hankkimaan tarvittavan selvityksen Rikosseuraamuslaitokselta. Totesin oikeusministeriölle lähettämässäni pyynnössä muun muassa seuraavaa.

Tunnistan Asianajaliiton esiin ottaman ongelman. Nähdäkseni se voi tutkintavankien lisäksi koskea myös vankeusvankeja, jos heillä on rangaistusta suorittaessaan keskeneräisiä oikeusasioita rikosprosessissa.

Tutkintavankeuslain ja vankeuslain lähtökohta on, että vanki maksaa itse puhelimen käytöstä aiheutuvat kustannukset. Tästä voidaan kuitenkin lain mukaan poiketa. Tutkintavankeuslain 8 luvun 6 §:n 4 momentin mukaan välttämättömien asioiden hoitamiseksi tai muusta erityisestä syystä puhelimen käyttö voidaan sallia korvauksetta. Samoin vankeuslain 12 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan välttämättömien asioiden hoitamiseksi tai muusta erityisestä syystä puhelimen käyttö voidaan sallia korvauksetta.

Perustuslain 21 §:n takaaman oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin kuuluvat muun muassa rikosasiassa syytetyn oikeus valmistella puolustustaan ja oikeus saada tarvittaessa oikeudellista apua. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla takaa nämä oikeudet.

Pidän mahdollisena, että vangin velvollisuus ensisijaisesti itse kustantaa puhelunsa voi heikentää hänen mahdollisuuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin tai ainakin aiheuttaa tilanteita, jotka eivät ole tarkoituksenmukaisia oikeusministeriön hallinnonalalle aiheutuvien kustannusten näkökulmasta. Esitän tästä seuraavia näkökohtia.

Tutkintavangit ja vangit kantelevat toistuvasti siitä, että he eivät ole saaneet soittaa vankilan kustannuksella. Säännöllisesti tulee kanteluja myös siitä, että puhelimen käyttö on huomattavan kallista.

Ylin laillisuusvalvoja on useita kertoja ottanut kantaa puhelujen kustannuksiin. Jo vuonna 2008 silloinen apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen totesi vankien puhelujen hinnoittelua koskevassa päätöksessään hintojen olevan osittain moninkertaisia verrattuna puhelujen yleiseen hintatasoon yhteiskunnassa. Hänen mukaansa puhelujen korkeat hinnat voivat tosiasiallisesti rajoittaa perustuslaissa suojatun yksityiselämän piiriin kuuluvaa vangin oikeutta ylläpitää suhteita muihin ihmisiin (2.4.2008, dnro 4300/2/06).

Vangeille puhelimen käytöstä tulevia kustannuksia on sittemmin käsitellyt myös apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja. Hän on todennut muun muassa, että suljettujen vankiloiden vangit maksavat vuonna 2014 käyttöön otetussa vankipuhelinjärjestelmässä kotimaan puheluista moninkertaisen hinnan verrattuna yleiseen puheluiden hintatasoon. Lisäksi puhelujen hinnat ovat moninkertaiset verrattuna avovankiloihin, joissa vangeilla on mahdollisuus käyttää omia matkapuhelimia. Apulaisoikeusasiamies piti tilannetta normaalisuuseriaatteen kannalta ongelmallisena. Hänen mukaansa olisi perusteltua, että suljetuissa vankiloissa vangeille aiheutuvat kustannukset saatettaisiin vastaamaan yleistä hintatasoa (12.5.2015, dnro 4243/4/14).

Apulaisoikeusasiamies Pajuoja tutki vankien puhelujen hintoja myös omana aloitteena. Hän totesi päätöksessään pitävänsä suljettujen vankiloiden vankien tilannetta erittäin epätydyttävänä (18.4.2017, Dnro 2245/2/15). Lisäksi eduskunnan lakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota vankipuhelujen kalleuteen (LaVM 4/2017). Olen myös itse kiinnittänyt Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön huomiota vankien puhelujen hintoihin (15.11.2019, EOAK/4263/2018).

- - -

Vankilan kustannuksella soittamista koskevien kanteluiden perusteella ei yleensä ole ollut havaittavissa vankilan lainvastaista menettelyä. Tämä ei poista tilanteen ongelmallisuutta.

Vankilat ilmoittavat selvityksissään säännönmukaisesti, että varaton tutkintavangi tai vangi voi olla avustajaansa yhteydessä vankilan kustannuksella. Tällöin on käsittäakseni kuitenkin usein edellytetty, että vangilla ei enää ole lainkaan jäljellä niin sanottua puhelintilin saldoa.

Kanteluista päätellen vangit kokevat järjestelmän hyvin epävarmaksi ja ongelmalliseksi. Kanteluissa on esitetty muun muassa, että käytännöt sen suhteen, milloin vankilan kustannuksella voi soittaa, vaihtelevat vankiloittain ja jopa sen mukaan, kenen virkamiehen kanssa vangi asioi. Kanteluista käy myös ilmi, että vangin

muu puhelimitse tapahtuva yhteydenpito esimerkiksi perheeseen voi tulla mahdottomaksi, kun avustajalle soittaminen edellyttää, ettei puhelinsaldoa lainkaan ole.

- - -

Asianajaliiton kantelussa esitetty havainto vangin kuluvaluun heikentävästä vaikutuksesta puolustuksen järjestämiseen vastaa vankien kanteluista tekemiäni havaintoja. Asianajaliitto toteaa, että vangille aiheutuva kuluvaluu on omiaan vähentämään vangin intoa pitää yhteyttä puolustajaansa ja havaittavissa on myös ollut, että puhelut pidetään mahdollisimman lyhyinä. Ymmärtääkseni kyse on siitä, että vähävarainen vanki voi joutua valitsemaan puolustuksen valmistelun ja esimerkiksi läheistensä kanssa puhumisen tai muun rahankäytön välillä.

Käsittääkseni sitä, mitkä puhelut ovat välttämättömiä ja siten soittavissa vankilan kustannuksella, on vankiloissa tulkittu varsin tiukasti. Joka tapauksessa vanki joutuu tällöin perustelemaan tarpeensa puhelimen käyttöön. Kun kyseessä on harkinnanvarainen päätös, on todennäköistä, että tulkinnat puhelun välttämättömydestä vaihtelevat. Välttämättömyyden perustelemissa vaatimus voi myös loukata vangin yksityisyyden suojaa. Erittäin huolestuttavaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja asianajosalaisuuden kannalta on, jos varattoman vangin edellytetään perustelemaan myös tarve avustajalle soittamiseen. Tietääkseni näin ei kuitenkaan yleensä ole, ainakaan vankiloista saatavien selvitysten mukaan, mutta tätä mahdollisuutta ei käytännössä voitane sulkea pois.

Olen itse todennut, että vangin mahdollisuus valmistella puolustustaan tai muutoksenhakua ei saa hänen varattomuutensa vuoksi vaarantua. Kyse on viime kädessä perustuslain 21 §:n taakasta oikeusturvasta. Puhelinyhteys oikeudenkäyntiavustajaan tulee sallia vankilan kustannuksella, jos tämä ei vangin varattomuuden vuoksi ole mahdollista hänen omalla kustannuksellaan (esimerkiksi 27.8.2018, EOAK/4065/2017). Vaikka näin menetäisiin, vangin kuluvaluu on silti ongelmallinen, kuten edellä todetusta voidaan havaita.

Kiinnitän oikeusministeriön huomiota vielä siihen Asianajaliiton esiin ottamaan seikkaan, että puhelukustannukset ovat hyvin vaatimattomia verrattuna siihen, mitä oikeusministeriön varoista joudutaan maksamaan, jos puolustajaksi määrätty puhelinneuvottelun sijasta käy tapaamassa päämiestään vankilassa.

Lisäksi pyysin ottamaan selvityksessä ja lausunnossa huomioon Asianajaliiton näkemyksen sähköisten yhteyksien edistämisestä.

3.3 Selvitys ja lausunto

Selvitys ja lausunto toimitetaan ohessa kantelijalle. Pääkohdiltaan ne ovat seuraavanlaiset.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö totesi selvityksessään, että vankeuslaki ja tutkintavankeuslaki jättävät vankiloille

suhteellisen paljon harkintavaltaa päätettäessä, missä tapauksissa vangin ja tutkintavangin puhelimenkäyttö tulisi sallia korvauksetta. Keskushallintoyksikön mukaan yhdenvertaisen kohtelun kannalta on kuitenkin ongelmallista, että vankiloissa on erilaiset käytännöt maksuttomien asiamiespuhelujen mahdollistamisessa. Keskushallintoyksikkö katsoi, että käytäntöjen yhdenmukaistamiseksi on tarve Rikosseuraamuslaitoksen sisäiselle ohjeelle taikka lainsäädännön tarkentamiselle.

Oikeusministeriö oli pyytänyt Rikosseuraamuslaitokselta selvitystä myös siitä, kuinka ylimmän laillisuusvalvojan kannanotot vankien puheluiden hinnoista on huomioitu vankipuhelinjärjestelmän kilpailutuksessa. Keskushallintoyksikön mukaan kilpailutuksessa tullaan vaati- maan toimittajalta gsm-pohjaista hinnoittelua, mikä tulee laskemaan puhelujen hintoja nykyisestä.

Videoyhteyden välityksellä tapahtuvan yhteydenpidon osalta kesku- shallintoyksikö totesi sen olevan jo nyt lainsäädännön mukaan mahdol- lista, mutta mahdollisuutta on käytetty vain vähän.

Oikeusministeriö totesi lausunnossaan muun muassa seuraava. Sääntely jättää jossain määrin tulkinnanvaraiseksi sen, milloin puhelun voi soittaa korvauksetta. Vankeuslain uudistamistarpeita koskevaa arviomuistiota valmistellaan parhaillaan oikeusministeriössä. Yhtenä keskeisenä kysymyksenä muistiossa ovat erilaiset puhelimenkäyttöön ja sähköiseen viestintään liittyvät kysymykset. Arviomuistion perusteella on tarkoitus käynnistää lainvalmisteluhanke valmistelemaan tar- vittavia lainsäädännön muutoksia. On perusteltua arvioida muistiossa myös se, onko puhelujen maksuttomuutta koskevia säännöksiä tar- peen täsmentää.

Rikosseuraamuslaitoksen selvitykseen viitaten oikeusministeriö to- teaa, että puhelujen maksuttomuutta koskevat käytännöt vaihtelevat huomattavasti eri vankiloissa. Muutamassa vankilassa puhelut oikeu- denkäyntiavustajalle voi soittaa maksutta, mutta useimmissa vanki- loissa soittaminen sallitaan vain, jos vanki katsotaan varattomaksi. Va- rattomuutta arvioidaan esimerkiksi puhelinkortin saldon tai vangin tilin saldon perusteella.

Oikeusministeriö pitää tilannetta ongelmallisena vankien yhdenvertai- sen kohtelun ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten kan- nalta.

Tutkintavankeuslaissa ja vankeuslaissa säädettyinä edellytyksenä pu- helun maksuttomuudelle on välttämättömien asioiden hoitaminen. Lain esitöissä viitataan kiireellisiin oikeusasioihin ja tulosoittoon. Oikeusmi- nisteriön käsityksen mukaan näissä tilanteissa ei ole tarkoitettu tehdä arviointia vangin varattomuudesta, vaan jos kyse on laissa tai sen esi- töissä mainitusta puhelusta, voidaan se sallia maksutta.

Asiaa arvioitaessa on huomattava myös se, että tutkintavankeuslain 2 luvun 2 §:ssä ja vankeuslain 4 luvun 2 §:ssä on nimenomaisesti säädetty siitä, että tutkintavangille ja vangille on varattava tilaisuus ilmoittaa

vankilaan ottamisesta läheisilleen sekä se, että oikeus oikeudenkäyntiavustajaan on yksi keskeisistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista. Oikeusapulain nojalla tutkintavangeilla on myös usein oikeus valtion varoista maksettavaan oikeusapuun.

Vaikuttaa myös varsin satunnaiselta, miten tutkintavangin tai vangin varattomuutta käytännössä arvioidaan. Saadun selvityksen perusteella arviointi saattaa perustua esimerkiksi siihen, onko tutkintavangin tai vangin puhelinkortilla saldoa. Oikeusministeriön käsityksen mukaan tämä tieto ei välttämättä kerro tutkintavangin tai vangin varattomuudesta.

Oikeusministeriö kiinnitti huomiota myös siihen, että maksuttomista puhelusta aiheutuneet kustannukset esimerkiksi Pyhäselän vankilassa, jossa vangit saavat soittaa kaikki avustajapuhelut maksutta, ovat olleet alle 1 500 euroa vuodessa.

Oikeusministeriön johtopäätös oli, että voimassa olevia säännöksiä olisi perustelluinta tulkita siten, että ainakin vireillä olevan rikosasian hoitamiseksi tarpeelliset puhelut oikeudenkäyntiavustajalle ja tulosoitot olisi mahdollista soittaa maksutta kaikissa vankiloissa. Ministeriön mukaan tällainen järjestely turvaisi parhaiten tutkintavankien ja vankien oikeuden oikeudenkäyntiavustajaan ja vankilaan saapumisesta ilmoittamiseen sekä olisi kaikkien tutkintavankien ja vankien kannalta yhdenvertainen.

Oikeusministeriö katsoi, että Rikosseuraamuslaitoksen tulisi ryhtyä toimenpiteisiin vankiloiden ohjeistamiseksi asiassa. Siinä tarkoituksessa oikeusministeriö lähetti lausuntonsa tiedoksi Rikosseuraamuslaitokselle.

Videoneuvotteluyhteyden osalta oikeusministeriö totesi lainsäädännön mahdollistavan yhteydenpidon oikeudenkäyntiavustajaan myös videoyhteyden välityksellä. Ministeriön mukaan Rikosseuraamuslaitoksen voidaan katsoa myös riittävästi tiedottaneen tutkintavangeille, vangeille ja avustajille mahdollisuudesta videoyhteydenpitoon. Ministeriö katsoi, että asia ei tältä osin anna sille aihetta enempään.

3.4 Oikeusohjeita

Perustuslain 21 §:ssä taataan oikeusturva.

21 § Oikeusturva

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdassa taataan rikoksesta syytetyn vähimmäisoikeudet.

6 artikla

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

1. Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Päätös on annettava julkisesti, mutta lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä demokraattisen yhteiskunnan moraalin, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee ehdottoman välttämättömäksi erityisolosuhteissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta.

2. Jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.

3. Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet:

- a) oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista hänen ymmärtämälleen kielellä;
- b) oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan;
- c) oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa;
- d) oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat;
- e) oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä.

Vankeuslain 12 luvun 6 §:ssä säädetään vankeusrangaistusta suorittavien puhelimen käytöstä.

6 §

Puhelimen käyttö

Vangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle. Välttämättömien

asioiden hoitamiseksi tai muusta erityisestä syystä puhelimen käyttö voidaan sallia korvauksetta.

Vankilan järjestyssäännössä voidaan antaa vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista. Puhelimen käytön ehdoksi voidaan asettaa, että vanki ilmoittaa, kehen hänellä on tarkoitus olla yhteydessä.

Puhelimen käyttö voidaan keskeyttää tai evätä, jos näin on tarpeen tehdä rikoksen estämiseksi tai vankilan järjestyksen ylläpitämiseksi.

Tutkintavankien puhelimen käytöstä säädetään tutkintavankeuslain 8 luvun 6 §:ssä.

6 §

Puhelimen käyttö

Tutkintavangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu. Vankilan järjestyssäännössä voidaan antaa vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista. (22.7.2011/808)

Tutkintavangille on lisäksi varattava tilaisuus olla puhelimitse yhteydessä 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen kanssa sekä muutoinkin vankilan ulkopuolelle sellaisten asioiden hoitamiseksi, joita ei voida toimittaa kirjeitse tai tapaamisella.

Puhelimen käytön ehdoksi voidaan asettaa, että tutkintavanki ilmoittaa, kehen hänellä on tarkoitus olla yhteydessä. Puhelimen käyttö voidaan keskeyttää tai evätä, jos näin on tarpeen tehdä rikoksen estämiseksi, vankilan järjestyksen ylläpitämiseksi tai jos puhelu vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Välttämättömien asioiden hoitamiseksi tai muusta erityisestä syystä puhelimen käyttö voidaan sallia korvauksetta.

Vankeuslain ja tutkintavankeuslain esitöissä (HE 263/2004 vp) on todettu puhelimen käytöstä korvauksetta seuraavaa.

Erityisistä syistä puhelimen käyttö voitaisiin sallia korvauksetta. Välttämättömien asioiden hoitamisella tarkoitetaan esimerkiksi kiireellisiä oikeusasioita tai muita viranomaisasioita. Myös niin kutsuttu tulosoitto voitaisiin sallia korvauksetta (s. 178, vankeuslain 12 luvun 6 §:n yksityiskohtaiset perustelut). Pykälän 4 momentin mukaan tutkintavangille voitaisiin sallia puhelimen käyttö korvauksetta välttämättömien asioiden hoitamiseksi tai muusta erityisestä syystä.

Pykälän 4 momentin mukaan tutkintavangille voitaisiin sallia puhelimen käyttö korvauksetta välttämättömien asioiden hoitamiseksi tai muusta

erityisestä syystä (s. 225, tutkintavankeuslain 8 luvun 6 §:n yksityiskohdalliset perustelut).

Asiamiehen tapaamista koskevan vankeuslain 13 luvun 6 §:n 3 momentin mukaan tapaamisen järjestämisestä videoyhteyden välityksellä säädetään 13 §:ssä. Tutkintavankeuslaissa vastaavat säännökset ovat 9 luvun 4 §:n 3 momentissa ja 9 luvun 10 §:n 3 momentissa.

13 § (10.4.2015/393)

Yhteydenpito videoyhteyden välityksellä

Vangille voidaan antaa lupa olla yhteydessä lähiomaisiinsa tai muihin läheisiinsä käyttäen videoyhteyttä tai muuta soveltuvaa teknistä yhteydenpitotapaa, jossa osallistujilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Yhteyksien säilymiseksi tai muusta tärkeästä syystä yhteydenpito voidaan järjestää myös muun vangille tärkeän henkilön kanssa.

Yhteydenpidon valvontaan, keskeyttämiseen ja peruuttamiseen sovelletaan, mitä 2 §:n 2 momentissa sekä 8 ja 9 §:ssä säädetään.

Myös asiamiehen tapaaminen voidaan vangin tai asiamiehen pyynnöstä järjestää videoyhteyden välityksellä. Tapaamisen valvontaan sovelletaan, mitä 6 §:ssä säädetään.

3.5 Kannanotto

3.5.1 Puhelut

Sekä tutkintavankeuslaki että vankeuslaki mahdollistavat sen, että oikeudenkäyntiasiamiehelle ja -avustajalle voi soittaa vankilan kustannuksella. On kuitenkin tulkinnanvaraista, millä perusteilla ja kuinka laajasti tämä tulisi sallia. Tähän mennessä pääasiallinen tulkinta vankiloissa vaikuttaa olleen, että vangin tulisi olla varaton voidakseen soittaa vankilan kustannuksella. Myös sitä, milloin vanki on varaton, on arvioitu eri vankiloissa eri perusteilla.

Voin yhtyä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön käsitykseen, että säännökset jättävät vankiloille suhteellisen paljon harkintavaltaa, ja oikeusministeriön näkemykseen, että säännökset jättävät tulkinnanvaraiseksi, milloin puhelun voi soittaa korvauksetta.

Laillisuusvalvontakäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että tutkintavangin tai vangin mahdollisuus valmistella rikosasiassa puolustustaan vankilassa ei saa hänen varattomuutensa vuoksi vaarantua. Rikosseuraamuslaitoksen selvitys ja myös aiemmat kanteluhavainnot osoittavat, että tämä on pääsääntöisesti vankiloissa tiedossa, ja vankien on sallittu käyttää puhelinta vankilan kustannuksella rikosasioissa ainakin, ellei heillä itsellään olisi soittohetkellä ollut siihen varaa.

Vaikka vankiloiden ei yleensä ole voitu havaita menetelleen lainvastaisesti vankilan kustannuksella soittamista koskevissa asioissa, varattomuuden vaatiminen ja arvioiminen on ongelmallista. Ensinnäkin

vankiloiden käytännöt asian suhteen vaihtelevat. En pidä mahdollisena, että saman vankilan eri virkamiestenkin käytännöissä voi olla eroavuuksia. Vankien kohtelun tulee toisiaan vastaavissa tilanteissa olla yhdenmukaista. Yhdenvertaisen kohtelun vaatimus lähtee jo perustuslain tasolta. Näin olen toisistaan eroavat käytännöt ovat ongelmallisia.

Lisäksi varattomuusvaatimus aiheuttanee muitakin ongelmia. Asianajajaliiton mukaan on ollut havaittavissa, että puolustuksen valmistelu kärsii vankien yrittäessä pitää puhelut lyhyinä, jotta heidän kaikki varansa eivät kuluisi asianajajan kanssa puhumiseen. Tämä aiheuttaa ongelmia perustuslaissa taatun oikeusturvan toteutumiseksi. Lisäksi, jos vanki on joutunut käyttämään viimeiset käyttövaransa puolustuksen valmisteluun, hänen mahdollisuutensa esimerkiksi pitää yhteyttä läheisiinsä tai hankkia tavaraa laitospöytäkirjasta heikkenevät.

Vangin yhteydenpidossa vankilan ulkopuolisiin henkilöihin on viime kädessä kyse perustuslaissa taatusta yksityiselämän suojasta, johon sisältyy muun muassa perhe-elämän suoja sekä oikeus solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin. Lisäksi myös nimenomaisesti vankeja koskevan lainsäädännön tavoitteena on tukea heidän perhe-elämäänsä ja muita läheisiä ihmissuhteitaan. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Vankeuslain ja tutkintavankeuslain säännöksiä tulee tulkita perusoikeusmyönteisesti eli valita tulkintavaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista.

Oikeusministeriö totesi lausunnossaan, että puhelun maksuttomuuden edellytyksenä olevien välttämättömien asioiden hoitamisella viitataan lain esitöissä kiireellisiin oikeusasioihin ja tulosoittoon. Oikeusministeriön käsityksen mukaan näissä tilanteissa ei ole ollut tarkoitus tehdä arviointia vangin varattomuudesta, vaan jos kyse on laissa tai sen esitöissä mainitusta puhelusta, se voidaan sallia maksutta. Tämä tulkinta on mielestäni mahdollinen ja perusteltu.

Kuten jo totesin, sääntely on kuitenkin tulkinnanvaraista. Useiden vankiloiden asettama varattomuusedellytys perustuu siihen, että lain mukaan pääsääntö vaikuttaa olevan, että vanki kustantaa itse puhelunsa ja poikkeuksen tästä eli vankilan kustannusvastuun on tulkittu tulevan kyseeseen vain, kun vanki ei varattomuuden vuoksi kykene hoitamaan edes välttämättömiä asioita.

Varattomuutta edellyttävän tulkinnan ongelmista toteamani huomioon ottaen voin yhtyä oikeusministeriön käsitykseen, että ainakin vireillä olevan rikosasian hoitamiseksi tarpeelliset puhelut oikeudenkäyntiavustajalle ja niin sanotut tulosoitot olisi perusteltua voida aina hoitaa vankilan kustannuksella. Pidän tätä laajempaakin mahdollisuutta soittaa vankilan kustannuksella perusteltuna seuraavasti.

Pääosa tutkintavankien ja vankien asianajajalle tai muulle oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 tai 5 momentissa tarkoitettulle oikeudenkäyntiasiamiehelle tai -avustajalle soittamista puheluista liittyy

rikosasiassa vastajana olemiseen. On kuitenkin mahdollista, että heillä on muitakin oikeudellisia asioita. Oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan ja päämiehen suhde on luottamuksellinen. Sitä suojataan myös vankeuslaissa ja tutkintavankeuslaissa siten, että tähän yhteydenpitoon ei lähtökohtaisesti saa puuttua tarkastamalla tai valvomalla. Nähdäkseni onkin ongelmallista, jos tutkintavangin tai vangin tulisi voidakseen soittaa vankilan kustannuksella ryhtyä perustelemaan vankilan henkilökunnalle, minkä laatuisen asian takia hän haluaa lakimiehelleen soittaa. Tämän vuoksi voitaisiin mielestäni pitää perusteltuna, että kaikki asianajajalle tai muulle oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 tai 5 momentissa tarkoitetulle oikeudenkäyntiasiamiehelle tai -avustajalle soitettavat puhelut voisi hoitaa vankilan kustannuksella.

Oikeusministeriö katsoi lausunnossaan 18.11.2020, että Rikosseuraamuslaitoksen tulisi ryhtyä toimenpiteisiin vankiloiden ohjeistamiseksi puheluiden soittamisesta vankiloiden kustannuksella. Tämän asian esittelijä on 27.4.2021 tiedustellut Rikosseuraamuslaitoksen keskuhallintoyksiköstä, onko oikeusministeriön esittämiin toimenpiteisiin ryhdytty. Keskushallintoyksikön samana päivänä antaman vastauksen mukaan ohjeen laatimista ei valitettavasti ollut vielä ehditty aloittaa. Voin yhtyä oikeusministeriön käsitykseen, että vankiloiden ohjeistaminen on perusteltua ja että Rikosseuraamuslaitoksen keskuhallintoyksikön tulisi ryhtyä toimenpiteisiin asiassa.

Lähetän tämän päätökseni myös oikeusministeriölle sen harkitsemiseksi, onko puhelujen maksuttomuutta koskevia säännöksiä tarpeen selventää.

Tämä päätös käsittelee tilannetta suljetuissa vankiloissa, koska tutkintavankeja, joista kantelussa on kyse, ei voi sijoittaa avolaitokseen ja koska vankeusvangit, joiden todetaan ennen avolaitokseen tuloaan syyllistyneen rikokseen, siirretään yleensä suljettuun vankilaan. Lisäksi avolaitosvangit voivat käyttää matkapuhelimia, jolloin puhelukustannukset ovat selvästi alhaisemmat kuin suljetuissa vankiloissa. Avolaitosvankien ansiotaso on myös usein korkeampi kuin suljetuissa vankiloissa olevien. Näin ollen vastaavia ongelmia kuin suljetuissa vankiloissa ei yleensä synny. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö myös avolaitosvankien kohdalla tule tarvittaessa soveltaa vankeuslain 12 luvun 6 §:n mukaista mahdollisuutta käyttää puhelinta korvauksetta.

3.5.2 Sähköiset yhteydet

Lainsäädäntö on 1.5.2015 alkaen mahdollistanut yhteydenpidon videoyhteyden välityksellä. Käytännössä tähän ei ole vielä tuolloin ollut valmiutta ainakaan kaikissa vankiloissa. Sittenkin tämä on tietääkseni ollut käytännössäkin mahdollista. Oikeusministeriö on lisäksi arvioimassa lainsäädännön uudistustarpeita muun muassa sähköisen viestinnän osalta.

Minulla ei tältä osin ole aihetta toimenpiteisiin. Kiinnitän kuitenkin oikeusministeriön ja Rikosseuraamuslaitoksen keskuhallintoyksikön huomiota siihen, että sekä lainsäädännössä että sen käytännön toteutuksessa huomioitaisiin tarve hoitaa oikeudellisia asioita siten, että

yhteys on tosiasiasa toimiva ja tarkoitukseensa sopiva. Esimerkiksi yhteyden salassapidon lienee syytä olla riittävällä tasolla ja Asianajajaliiton mainitseman asiakirjojen tarkastelun tulisi olla mahdollista.

4 TOIMENPITEET

Saatan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tietoon kohdassa 3.5.1 esittämäni käsitykset mahdollisuudesta soittaa vankilan kustannuksella varattomuutta edellyttämättä sekä asiaa koskevan ohjeistuksen tarpeellisuudesta. Pyydän keskushallintoyksikköä saattamaan tämän päätökseni myös kaikkien selvitystä antaneiden vankiloiden tietoon.

Lähetän tämän päätökseni myös oikeusministeriölle kohdassa 3.5.1 mainitsemani lainsäädännön selventämistarpeen arvioimiseksi.